

İSTANBUL İKTİSAT KONUŞMALARI

İSTANBUL İKTİSAT KONUŞMALARI - 1 SONUÇ RAPORU

Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (**TASAM**) tarafından **26 Nisan 2018**'de **İstanbul**'da Boğaziçi Hilton Oteli'nde; iktisat teorisindeki gelişmeleri tartışmak, dünya ve Türkiye İktisadi analizini farklı bakış açılarıyla değerlendirmek üzere TASAM Başkanı Süleyman Şensoy, TASAM Başkan Danışmanı Prof. Dr. Sedat AYBAR (İstanbul Aydın Üniversitesi), Prof. Dr. Aysu İNSEL (İstanbul Aydın Üniversitesi), Prof. Dr. Erhan ASLANOĞLU (Piri Reis Üniversitesi), Prof. Dr. Seyfettin GÜRSEL (Bahçeşehir Üniversitesi), Prof. Dr. Asaf Savaş AKAT (Bilgi Üniversitesi) başta olmak üzere Türk iktisatçılarının katılımı ile yemekli toplantı şeklinde düzenlenen **İstanbul İktisat Konuşmaları** serisinin ilkinin **Sonuç Raporu** aşağıdadır:

Bugüne kadar genel kabul gören ana akım iktisadi (Ortodoks - Neo-klasik İktisat Öğretisi) modellerinin yetersizliği, değişen şartlarla birlikte daha çok su yüzüne çıkmıştır. Vaatlerin yerine getirilememesi bir yana, krizler karşısında çözüm üretmekte yetersiz kaldıklarından bu modellerin uygulanabilirlikleri sorgulanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla, yakın zamanlarda yaşanan iktisadi bunalım karşısında ana akım modellere karşı alternatif arayışları ortaya çıkmıştır. Ancak bu arayışlar da alternatif bir model ya da modeller üretmekte yetersiz kalmışlardır. Asıl sorunun her derde deva ve her duruma uygun genel bir model arayışından kaynaklandığı anlaşılmış, çözümün ise "o" ülkeye uygun "özgün model" aramakta yattığı (Heterodoks İktisat) anlayışı yaygınlık kazanmıştır. Bu bağlamda, bir küresel ayrışma döneminden geçildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dünyanın ve toplumsal ilişkilerin değişmekte olduğu, yakın gelecekte de çok farklılaşacağını muhakeme etmek yanıltıcı değildir. Bu durum, küresel değişimi sürdürecektir ve bu değişimin belirleyicisi olacak iktisadi aktörlerin de iyi tanınmasını, etrafıca değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Bugüne kadar ekonomik dinamiklerin incelenmesi, Batı merkezli yaklaşımlar çerçevesinde yapılmaktayken küreselleşme ve onun etrafındaki olumlu - olumsuz gelişmeler bize farklı analiz birimlerini ve referans noktalarını kullanmayı dayatmaktadır. İktisadi değerlendirmelerin farklı tarihe ve dinamiklere sahip olan tek tek ülkeleri, sanki birbirine eş ve benzer ekonomiler şeklinde ele alarak yapılamayacağı da ortaya çıkmıştır. Çin ve Hindistan'ın büyüyen ekonomileri yaygın ön kabulü değiştiren en önemli faktörlerdendir. Çin, Brezilya, Rusya, Hindistan gibi ülkelerin küresel üretim - tüketim zincirlerine katılımları, Batı ile teknolojik farklılıkları istatistiki bir boyut olarak

İSTANBUL İKTİSAT KONUŞMALARI

kalacak ancak niteliksel farkları giderek yakınsayacaktır. İç pazarlarını güçlendirmek zorunda kalan bu ekonomiler, bir yandan kendi toplumsal gerçeklikleri, gelenekleri, talebin belirleyicisi olarak tüketim eğilimleri ve beğenilerini, yaşanan teknolojik gelişmelerle uyumlulaştırırken bir yandan da bu nitelikler üzerinden başta Kıta Avrupası olmak üzere küresel pazarla rekabetlerinin şiddetleneceği güne kendilerini hazırlayacaklardır. Bugünden, en azından bu yönde bir çekişme ve çıkar çatışmaları silsilesinin varlığını tespit etmek ve bunun önümüzdeki dönemde daha belirgin hale geleceğini vurgulamak, yerel iktisadi refleksleri yönlendirmek açısından da önemlidir.

Çin ve Hindistan'ın hızlı iktisadi büyüme eğilimlerini yakalamaları bağlamında var olan "herkese uygun", standart reçetelerin nasıl uygulanacağı konusundaki güçlükleri de beraberinde getirdiği açıktır. Ancak, diğer yandan klasik genel geçer reçete formülleri ışığında Çin'in ve Hindistan'ın, örneğin bir İspanya'nın kişi başına düşen gelir düzeyini yakalamasını düşünmek zordur. Buna ilave olarak, yukarıda vurgulandığı gibi bu reçeteler krizler karşısında çözüm üretmede yetersiz de kalmaktadır.

Ana akım iktisadın bu tıkanıklığı, iktisadi sorunlara bakışın gözden geçirilmesi gerekliliğini göstermektedir. Bazı iktisadi sorunlar, parçalardan oluşan bir yaklaşımla ele alınırken bu tür analiz kapasitesinin ve sınırlarının çok dar olduğu göz ardı edilmektedir. Bu noktada iktisadi yaklaşımda parçaların biçimsel ile nedensel ilişkilerini içine alan analitik yaklaşımların aranması, bir çözüm önerisi olarak, ekonomi politiğin bütüncül yönteminin kullanılması ve konulara toplumsal hareketin diyalektik dinamikleri çerçevesinde yaklaşılması önem kazanmaktadır.

Buna ek olarak, kurumsal farklılıkların ve tarihsel tecrübelerin ekonomi politikalar üretme noktasındaki gerekliliği de açıktır. Dünya, küresel bir ayrışma dönemi içerisindeyken ekonomik krizler karşısında standart reçetelerin yetersiz kaldığı yerde "kurumları tanımak ve tarihin bize verdiği tecrübelerden faydalanabilmek", değişimlere uygun politikaları üretmek için her zaman göz önünde bulundurulması gereken etkenlerdir.

=====

Bu çözüm önerileri ışığında, toplantıda şu öngörülerde bulunulmuştur:

Karşılaşılan ekonomik problemlere göre değişen dünyada kâr odaklı maksimizasyondan çoklu/katmanlı maksimizasyona geçilecektir. Bahsedilen bu değişimde üç konu, etki alanı

İSTANBUL İKTİSAT KONUŞMALARI

açısından daha büyük öneme sahiptir; **demografi, iklim değişikliği ve teknoloji**. Makro demografik değişiklikler; Batı'daki nüfus artış hızında azalma ve 2. Dünya Savaşı ile Soğuk Savaş arasındaki dönemde doğanların emeklilik dönemine girmesiyle tasarruf eğilimlerinin düşmesi neticesinde tüketim alışkanlıklarının değişime uğramasıdır.

Bunun yanında iklim değişikliğinin neden olduğu iktisadi sorunlar da aydınlatılması gereken diğer konuların en önemlileri arasındadır. İklim koşullarının değişmesi Güney Yarım Kürede yaşam koşullarını kısıtlayacaktır. Bu iklimsel değişiklik ile birlikte Güney Yarım Küre'deki nüfus artış hızının Kuzey Yarım Küre'ye göre çok daha fazla artış gösterecek olması, güneyden kuzeye ciddi oranlarda insanın göç etme ihtimalini doğuracaktır. 325,7 milyon nüfusa sahip ABD'nin buna nasıl karşılık vereceği konusu küresel değişimdeki bir diğer sorun olarak durmaktadır.

Diğer konu ise teknoloji üretimi ile bağlantılıdır. Teknoloji, özellikle son dönemlerde gündeme sık gelmeye başlayan yapay zekâ ile istihdam biçimini değiştirecek ve bugünkü birçok meslek dalının kaybolması gündeme gelecektir. Bu da iş süreçlerini değiştirecek, işsizlik tehlikeli boyutlara ulaşacaktır. Bu gelişmeler, teknoloji, bilim, toplum, felsefe, etik ve ekonomi arasındaki ilişkilerin yerel temellerde sorgulamaya açılmasını getirecektir.

Bu farklı faktörleri içine alan bir denge arayışı kaçınılmazdır. Türkiye, bütün bunların tam ortasında yer alan ve uygun zeminleri buldukça kendi çıkışını yaratan bir ülke olarak bu değişime uygun politikaları üretmelidir. Türkiye, standart planlar yerine kendine özgü bir tahayyül, kendine has bir model oluşturduğu zaman arzuladığı sıçramayı sağlayabilecektir.

İklim, teknoloji ve demografi değişikliklerini gözeterik Türkiye'nin nasıl politikalar geliştirebileceği/geliştirmesi gerektiği önümüzdeki dönemde düşünce dünyamızı meşgul edecektir. Türkiye'nin önündeki kısa yol haritasında bu zeminin şekillendirilmesi ve düşünsel ortamının oluşturulması gerektiği açıktır.

Türkiye'nin şu anki durumuna baktığımızda bu zeminin teşkili doğrultusunda mevcut koşullar ve güçlükler yaygın olarak bilinmektedir. 2008 sonundaki Küresel Ekonomi Krizi ile birlikte Ekonomi Eski Bakanı Kemal Derviş'in başlattığı programın da parçası olduğu **Washington Sonrası Uzlaşma Programı** küresel düzlemde fiilen bitmiştir.

2008 Küresel Ekonomi Krizi'ne sebep olanlar, kriz dönemi içindeyken, yoksulluk, göç ve güvenlik sorunlarını getiren neo-liberal modele alternatif bir programa geçilmesi gerekirken, en radikal

İSTANBUL İKTİSAT KONUŞMALARI

piyasa ekonomistlerinin bile tercih etmeyeceği ultra liberal bir politika, kaos ortamı içinde uygulanmaya başlamıştır. AB, ABD ve Gelişmekte Olan Ülkeler’de sorunlar yumağı büyümeye devam etmiştir. Türkiye açısından ise üç alanda yapısal sonuç üretmiştir: “ithalata dayalı üretim, tüketim ve ihracat”, “tüketimle sağlanan büyüme”, “tüketimden alınan vergilerle finanse edilen kamu bütçesi”.

Kamu bütçelerinin yüksek performansı başta güçlü görünerek özgüveni yükseltmişse de iktisadi temellerin dinamikleri sebebi ile orta ve uzun vadede zayıflık oluşturabileceği vurgulanmaya başlanmıştır. Bugün bu politikaların sonuçlarıyla mücadele edilmektedir.

Yürürlükteki piyasaya dayalı ekonomi son dönemde büyük ölçüde darbe almış ama terkedilmemiştir. Herhangi bir filtreden geçmeyen aktivizm üzerine inşa edilmiş “çelişkili” bir iktisat politikası hâkim olmuştur. Oluşabilecek en “çelişkili” iktisat politikası içerisindeyken sadece analiz üretimi değil, ekonominin kendine özgü mekanizmalarının işlemesi karşısında yapısal reform yapılması da zorlaşmaktadır. Yönetim kadrosundaki iktisatçı yetersizliği bu sorunu daha da pekiştirmektedir.

Bu sorunu besleyen diğer bir mevcut durum, iktisatçılar arasındaki diyalogun eski gücünü yitirerek kolektif düşünce geleneğinin yok olmuş olmasıdır. Bu mevcut şartlar enflasyon ve faiz tartışmalarının olumsuz olarak yapılmasına neden olmaktadır. Makro iktisat tartışmaları tümüyle mali piyasalar ve analistler üzerinden yürümektedir. Alternatif iktisat politikası tartışması ve çalışması yok denecek kadar azdır.

=====

Toplantıda, Türkiye’deki mevcut güçlüklerin aşılmasına katkı sağlamak amacıyla **İstanbul İktisat Konuşmaları** kurumsalında aşağıda belirtilen altı alanda yapılacak çalışmaların öncelikli katkı sunacağı değerlendirilmiştir:

1. Türkiye’nin, mevcut güçlüklerini aşabilmesi için kendine özgü ekonomi politikaları üretmesi gerekmektedir. Bu minvalde, gelişmiş ekonomileri, bire bir taklit edip başarısız olunması tehlikesi söz konusu iken sadece kendi tarihimize güvenerek diğer gelişmelere ve tecrübelere kulak tıkayıp yeni bir şey ortaya koyma gayreti de aynı şekilde risklidir ve başarısızlığa yol açmaktadır. Dolayısıyla, başkalarının deneyimlerinden de yararlanarak **zihniyet** ve **değerlerin** anlaşılması amacıyla yapılacak yerel çalışmalar önem arz etmektedir.

İSTANBUL İKTİSAT KONUŞMALARI

2. Türkiye'nin henüz büyük iktisat teorisi çıkaracak potansiyeli bulunmamaktadır. Üniversite müfredatındaki dünya ve iktisat tarihi, krizleri ve değişimi anlatabilecek yeni ve yeterli bir literatürün yaratılmasına çalışılmalıdır. Bu literatür şu sorulara cevap aramalıdır: Krizlerine rağmen var olan bu sistem nedir, neden sürekli kazanıyor ve her şeye rağmen yaşıyor, aşması gereken önündeki engeller nelerdir? Mülkiyet nedir? Mülkiyet - teknoloji ilişkisi gelecekte toplumu nasıl etkileyecektir? Türkiye ekonomisi nasıl çalışıyor, emek, mal - hizmet piyasaları nasıl çalışıyor? Olup bitenler ekonomide hangi mekanizmaları devreye sokuyor? Bu ve benzeri soruları cevaplayacak çalışmaların yapılması gelecek kuşak araştırmacıların ve iktisatçıların yetiştirilmesi için önem arz etmektedir.
3. Küresel ve bölgesel ekonomiler üzerine serbest konuşma tarzında **beyin fırtınaları, kolektif düşüncenin diriltilmesi** noktasında yararlıdır. Bu doğrultuda, bu tarz beyin fırtınaları yapılmalıdır.
4. **Makro politikalar** üzerine yapılacak çalışmalar, analiz üretiminde fikrî katkılar sağlamaktadır. Makro politikaları mercek altına alan çalışmalar, ampirik yönü zengin araştırmalar yapılmalıdır.
5. **Büyüme stratejisi, finans, sanayileşme** konularında yapılacak **makro çalışmalar** öneri getirme noktasında faydalı olacaktır.
6. **Devlet - piyasa, birey - devlet - toplum, sosyal devlet - piyasa ilişkileri, gelir dağılımı eşitsizliği** tekrar gündeme gelecek ve neo-klasik araçlar bu tartışmalarda yeterli olmayacaktır. Dolayısıyla, ilişkileri inceleyecek yeni araçlar ve düşünce haritası gerekecektir. Bu konuda **daha geniş çerçevede düşünen bir grup araştırmacı belli alt-sorun grupları halinde bir araya getirilerek karşılaşılan** sorunlara cevaplar geliştirilmedi.

İstanbul, 26 Nisan 2018